

végzett, sokat tett azért, hogy a '90-es évek lírafordulata megvalósulhasson. Persze erről a fordulatról akkor senki se beszélt. Azóta se. A magyar irodalom régóta tele van remek prózákkal és versekkel. Értelmetlenség fősodort keresni, értelmetlenség fordulatokat vizionálni, egyetlen kánonba, vagy akár több kánonba is nehéz belegyömöszölni az egészet. Egyetlen ember már nem tudja végigolvasni. Lehet, hogy épp Simon Balázs éles versnyelve lesz az a kard vagy apró bicska, mely a kánonok kiszögélyére oldalát kipukkasztja. Egy ennyire okos, ennyire intellektuális rugókra járó ember mégsem elméleteknek rendelte alá költői munkáját, inkább elméleteket olvasztott szövegeibe, elméletek kigondolására kényszerítve olvasóit, majd azok elvetésére is. Innen kell folytatnunk az örökségét, itt kell fölvennünk a fonalat, melyet ő nem elejtett, hanem a magasba dobott.

Halmai Tamás

Enigma és konfesszió

EGY SIMON BALÁZS-VERS MEG NEM ÉRTÉSE

„...a mélybe, ahol a magma még nem világít.”
Uri Asaf: *Az emberről mondják*

1

Simon Balázs (1966–2001) kilencvenes években kifejlő költészete látványosan szakított a posztmodern nyelvjátékosság poétikai képleteivel. Amit ma – a fiatal irodalomról gondolkodva – új komolyságnak nevezhetünk, többek közt alkalmasint azért lehetséges, mert a versnyelvi magatartás efféle alakváltozataiból (a Simoné mellett például Borbély Szilárd vagy Schein Gábor egykorú műveiből) meríthet mintát és inspirációt. (Mindeközben a Simon-féle klasszicizáló emelkedettség a középnyemzedék s az idősebb generációk munkásságát – Báthori Csaba, G. István László vagy Kalász Márton létköltészeti műveleteit – juttathatja eszünkbe, a hagyománytudat ethosza, sőt metafizikája iránti rokon elköteleződés példáiként.)

Simon költészete Celan és Hölderlin érintésével – a posztmodernből csak a történetiség iránti reflektált érzékenységet, a romantikából csak az egzaltált formátumot fogadva meg – antik erélyig és prófétás tónusokig talált vissza. Pályakezdesének kritikai recepciója a befogadást nehezítő kulturális allúziókat hol hibaként, hol erényként vette tudomásul; később a személyes gyász és a saját halál tematikája a versnyelvet is valamelyest familiárisabbá hangszerelte. (Mint Baka István letaglózóan míves vagy Petri György megvesztegethetetlenül fanyar utolsó versei, úgy a végső szavak nála is a teljes költői korpuszra új látószöveget kínálnak.)

Föltűnő a fény motívumának hol derengő, hol vakító jelenléte az életműben. Mindahányszor világló érvénnyel, mintegy a „hajnalhóka ég” [*Rámláh, utánad*] antropológiai leképezéseként.

A tárgyi létezőket hovatovább a nap irtalma létesíti valósággá: „A Nap baljós kihunytat délután a metszett / Fríz a maradék pohár falán velünk csodálta még” [*Rámláh, utánad*]; „...Olcsó, használt szövetű fénybe / Öltöznek a tárgyak, minden / Körvonal külön lebeg, mint lassú / Lövedék” [*Amíg tart*]. A szövegek átvilágítása ritkás alkalmakkor idők előtti idillek közelébe sodorja a verstudatot: „Eszembe jut a láthatatlan csillagtérkép / Fenn az északi félgömbön valahol, / A Pegazus, a Hattyú és a Gyík, / Ahogy fölém hajolnak több száz éves / Fényükkel, mint az a sárgászöld faág, / Ami már nem vet árnyékot, és / Bármire, amit valaha mondtam, / Sápadt igenjük szítál” [*Ősz*].

A képes beszéd a *madár* (s kivált a *galamb*) archaikus-archetipusos szemantikáját is reflexív eleganciával hozza játékba. A pusztulás és pusztítás képzetköréből alkalmasint csak szárnyas lény szabadulhat ki; de itt betegség marasztal élőt is, holtat is: „...galamb, neked van / Mitológiád, egyszerre kéne átlőni / A tojásod veled, minek maradjon itt / Az a fehérebb szürke nyom, talált / Tárgy, nem tudni, hová való” [*Lülev*]; „...Alatta jár mentő, gyalog beteg, / Fölnézhet oszló testére, amit a légben / Nem a szárnya tart, hanem a mesterség” [*A cégér*].

Az önreflexív sorok hol ars poeticát formáznak, hol számvető-létösszegző igényt jelentenek be. A „Görgetett hiány” e szövegtérben ontológiai hiátus: „Mikor »igennel« nem tudok / Ellensúlyozni egyre / Görgetett hiányt” [*Egy kemény bogár*], s átmeneti örökléttel határos a lebegés: „Kimozdulni az erőcentrumból, / Ahol lebeghetek” [*A földút*].

A létbizalomra bátorító infinitívuszok – „A részleteket végig kéne / Mondani, amíg lehet” [*A tűzkép*]; „Gyorsan felejteni, hogy / Másnak hittek” [*Tán lehetne még*] – szomszédságában vesződéses öntudat néz szembe a múltékonyság napi rettenetével: „...Közel, már itt az éj, rövid a nappal, / Mégis nélkülem nem így dőlt volna el” [*Ha így eszébe jutnék*].

Az elesettség és kiszolgáltatottság létállapota (antropológiai állandója?) dereng át a *seb* trópusán: „...az asztalon fehér / Fiók, eldől benne a néhány kartoték, / És szétszórva a teleírt lapok, olyan / Sebesen írva be, hogy lüktetnek a / Sorok végig, mint a vágott seb” [*A kórház*] – de a „bicegve” állapothatározója is tökélyektől elzárt létezőre vall rá: „Íriszt, a harmatos szüzet / Követtem görög és latin / Verslábakon bicegve, tisztos / Távoból” [*Egy ív*].

Bölcséleti, sőt létbölcseleti konzekvenciára vezet, ha a vers figyelme az elszántság színominája. Didaxistól sem fázik ilyenkor a szentenciózus retorika, s nemes tónus hitelesíti: „...Portáján a gazda is csak akkor úr, / Ha asztalánál, míg a fény kihuny, / Az idegen otthont talál” [„...Egyedül, testvér, a puszta világban...”].

„...míg a fény kihuny”? *Amíg beszél a fény*, mondja egy másik vers önmagában is kompakt címe – egy nem sokkal korábbi pedig „egy másik, színesebb sötét” [*Függőkeret. A társak*] hívását érzékeli...

Művelt, kiművelt motivikus megformáltság – mely a drámai pátosz, a mítoszi hermetizmus, végső soron pedig egy *enigmatikus konfesszió* esztétikáját szolgálja. Mert ahogy – például – Paul Celan vagy Marno János versei, úgy a Simon Balázséi is azzal a paradox tapasztalással ajándékoznak meg, hogy a *meg nem értés*: katartikus is lehet. (Mintegy inverz módon erősítve meg a hermeneutikai közhelyet, mely szerint minden megértés: félreértés.)

Az alábbi vers [ld. *A terep*, Jelenkor, 1998], minthogy minden részletében aligha értelmezhető szabatosan és világosan, ugyancsak a „félíg értett dolgok egyetlen szépségű ígézeté”-ben [Szerb Antal] részesít.

Vágy és kényszer

Behajózást nem késleltet,
Csak ilyen szárazföldi csip-
Csup dolgokat a kényszer,
Nátha, láz, étvágyhiány, hogy
Hirtelen tört meg a nyár, és
Jön az ősz, az éj, amit madár se
Szárnyal, mit kívánsz?
Hogy megindítsa valaki az ön-
Súlyukban megakadt bőröndöket, a
Cókmókod úgy hajtsa át, mint
Nyáját egy titán?, csak akkor
Nagyon kéne tudni, hogy hová,
És az már behajózás volna, vágy.

A fölirat az embert mint drámai lényt azonosítja: „Vágy és kényszer” közt navigál eszerint a humán eszmélet, világát kívánalmak és korlátok alkotják – s feszítik.

A bizonytalanság sugalmait már a fölütés („Behajózást...”) kétértelműsége, kétirányúsága elővezeti. Behajózni csatornába, öbölbe, kikötőbe is lehet – de azt is behajózzák, akit vízi járműre tesznek, hogy nyílt vízre fussanak ki vele. A „szárazföldi” jelző a második olvasatot ösztönzi: a vers a vízre szállás lehetőségeit mérlegeli. Mégpedig a „...nem késleltet” nyitánnyal a mondattanilag közbeékelte akadályokat („a kényszer, / Nátha, láz, étvágyhiány, hogy / Hirtelen tört meg a nyár, és / Jön az ősz, az éj”) jelentéktelenül közbeesőkként tüntetve föl. A mondat e része hangsúlyos líraisággal („amit madár se / Szárnyal”) s megszólító nyitottsággal („mit kívánsz?”) zárul.

A beszédmodor kezdeti, esendő köznapiságát, melyet *enjambement* bontott tovább („Csak ilyen szárazföldi csip- / Csup dolgokat”), a szóhasználat („Cókmókod”, „kéne”) már csak elszórtan folytatja – döntő vonatkozásaiban decens tónus, s ha úgy olvassuk: önmegszólító versbeszéd fejlik ki.

Az „ön- / Súlyukban megakadt bőröndök” képét fokozza, hogy a szöveg e ponton maga is akadályoztatva van [sorvég metszi ketté az összetételt], s a mitologizáló

hasonlat („mint / Nyáját egy titán”) erejét is visszavonja a kérdőmód szkepszise és a „csak akkor...” feltételrendszere.

Feltételes kondíció a megszólítotté [a beszélőé?]; az útirány biztos tudása-szándéka („Nagyon kéne tudni, hogy hová”) híján kikötőben is, hajón is, tengeren is vesztegel csak az utazó.

Pedig ha e tudásban az ember teljes lénye osztozik, az odaadástól a megvalósulás szinte már megkülönböztethetetlen: „És az már behajózás volna, vágy”. [A szöveg utolsó szava a cím első szavát ismétli el! – akárha nem is kényszerek korlátai, de a vágy végpontjai közé zárt lény volna az ember...]

Merre hát a kiút a „kényszer, / Nátha, láz, étvágyhiány...” horizontális látképéből? Egy másik vers a remény alakzatába foglalja sejtelmét: „Így csak a vágy emészt, tán fönt jobban / A kedves mind határtalan” (*Fönt jobban tán*).

4

A magyar költészet fiatal halottjai [a klasszikumból Csokonai, Petőfi vagy Radnóti, a közelebbi múltból Sziveri János vagy Prágai Tamás] nemcsak írói hagyatékot bízta ránk, de azt a különleges feladatot is, hogy az olvasás ne – vagy ne pusztán – a kultikus megrendülés alkalmá legyen. Simon Balázs személyes emléke előtt is leghathatósabban azzal tisztelgethetünk, ha nem életére tekintünk szenvedéstörténetként, hanem életművére poétikai értékgazdagságként.

Életében hat verseskönyve jelent meg. Posztumusz művei [két próza- és egy verseskötet] a lehetséges földi teljesség képzetét borítják munkásságára. Mely azonban egésznek lenni mindig csak azokban a pillanatokban tud, amikor olvasat érintkezik a szövegek szándékaival.

Bárha a költővel elmondhatjuk mi is: „...nem / Fogom érteni soha, csak elfogodom, amit / Felkínál a nyelv” (*A tűzkép*).

Zoltán Gábor

Folyószöveg

Simon Balázs 1966-ban, Budapesten született. Magyar–latin–ógörög szakra járt az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen. Huszonhat éves korában jelent meg első verseskötete, a *Minerva baglyát faggatom mégis* [1992] a Liget könyvek sorozatában. Húsz évvel halála után írva Simon Balázsról, úgy gondolom, azokkal az emberekkel és kiadókkal kell kezdenem, akik és amelyek fontos szerepet töltek be a költő életében, és akiket, illetve amelyeket én is ismertem.

A *Liget*et Levendel Júlia és Horgas Béla alapította, miután más művészekkel és értelmiségiekkel együtt évtizedeken át hiába próbáltak lapot indítani. A szocialista világrendszernek kellett megbuknia, hogy létrejöhessen a *Liget*, mely amúgy egyáltalán nem volt szocializmusellenes, bár ez mindegy, sokkal fontosabb, hogy egy ideig egyszerre jelentette az igényességet és a szerzők, szerkesztők közti harmóniát,